

صالح الدين مؤسس الدولة الأيوبية ، في ضوء أفكار ابن خلدون ومكيافيلي

صالح الدين مؤسس الدولة الأيوبية ، في ضوء أفكار ابن خلدون ومكيافيلي

١- احمد عبدالرحمن احمد

ahmed.ahmed@soran.edu.iq

جامعة سوران / كلية الاداب

٢- ديار ماهر طاهر (باپشتياني)

diyarmahir8@gmail.com

سوران، باحث مستقل

٣- سامان عثمان عالي (برادوستي)

saman.alee@soran.edu.iq

جامعة سوران / كلية الاداب

الكلمات المفتاحية: سه لأحمددين، ابن خلدون، مكيافيلي، الصراع، القوة.

كيفية اقتباس البحث

احمد , احمد عبدالرحمن , ديار ماهر طاهر (باپشتياني) , سامان عثمان عالي (برادوستي) , صالح الدين مؤسس الدولة الأيوبية ، في ضوء أفكار ابن خلدون ومكيافيلي,مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، اذار ٢٠٢٦,المجلد: ١٦, العدد: ٣ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

Salahuddin is the founder of Ayyubi State. He established the state based on Ibn-Khaldun and Machiavelli

Ahmed Abdulrahmn Ahmed

University of Soran / Faculty of Arts

Diyar Mahir Tahir

Soran, Independent Researcher

Saman Othman Alea

University of Soran / Faculty of Arts

Keywords : Salahuddin, Ibn-Khaldun, Machiavelli, Conflicts, Army.

How To Cite This Article

Ahmed, Ahmed Abdulrahmn , Diyar Mahir Tahir , Saman Othman Alea
Salahuddin is the founder of Ayyubi State. He established the state based on Ibn-Khaldun and Machiavelli , Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, March 2026, Volume:16, Issue 3.

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract

Salahuddin is the founder of Ayyubi State. He established the state based on Ibn-Khaldun and Machiavelli viewpoints focusing on the philosophy of ambition, unity and surviving. Ibn-Khaldun believes that establishing a state depends on ups and downs through social, economy and political factors. Machiavelli believes that the leader is the key fact of the era who benefits from all aspects to target his goals. Hence, Salahuddin has set his ambitions to reunite the Muslim communities under his supervision as long as the high ability of the fighters in his Army. He also has got benefit from internal and external factors to establish a united state and saving the Muslim world. This study compares Salahuddin to other

leaders. The ideology of building a leader as Salahuddin is through understanding the above viewpoints in leader's power. The powers leads to social status, violence leads to army, army leads to building a state, and a state leads to civilization. The philosophers believe that army is build based on conflicts, but the army is above the conflicts through the wisdom of the leader to face internal and external threats. Finally, Ayyubi state could stand against the challenges focusing on leadership wisdom, peoper ideology and ambition to build history .

الملخص

سهلأحه ددين مؤسس الدولة الأيوبية ، في ضوء أفكار ابن خلدون ومكيافيلي، يمكن النظر إلى إنشاء الدولة الأيوبية في زمن سهلأحه ددين من خلال عدسة المثل الفلسفية مثل الجشع والوحدة والخلاص. وفقا لابن خلدون، فإن بناء الدولة يمر بدورة من المد والجزر، والتي تحركها مجموعة من العوامل الاجتماعية والاقتصادية والسياسية. من وجهة نظر مكيافيلي، القائد والأمير هو إنسان واقعي على المسرح يمكنه الاستفادة من أي موقف لتحقيق هدفه المشروع. ومن هنا جاء طموح سهلأحه ددين لتوحيد العالم الإسلامي تحت حكمه، ببراعته العسكرية وحماسه الدينية، لذلك استغل سهلأحه ددين العوامل الداخلية والخارجية لبناء دولة توحد و لجعل تحرير العالم الإسلامي هدفه الأسمى ، في هذه الدراسة سنقارن الزعيم الكردي بسهلأحه ددين وسهلأحه ددين بقائد القوى الأخرى ، بأن سهلأحه ددين من خلال هذه الأفكار هو فهم قوة القائد أن قوة البنية الاجتماعية وتعصب الحزب والسلطة والدولة ستتحرك أيضا نحو الحضارة من وجهة نظر المثقفين هذه القوة تلوح في الأفق القوة أكبر بكثير من الصراع ، والقائد أكثر وعيا بالمخاطر ، لذلك يواجه تهديدات خارجية وصراعات داخلية.

في النهاية، تقف الحكومة الأيوبية كشهادة على قوة القيادة والرؤية والإرادة لرسم مجرى التاريخ وتحقيق مثل التغيير في مواجهة الشدائد.

سهلأحه ددين بنياتنه رى دهوله تي ئه يوبى له ژير رۆشناى تيۆرى ئين خلدون و مه كيا فيلى

١- احمد عبدالرحمن احمد

ahmed.ahmed@soran.edu.iq

زانكوى سۆران ، فاكه لتي ئاداب

٢- ديار ماهر طاهر (باپشتيانى) diyarmahir8@gmail.com

سۆران، توئيزه رى سه ربه خو

٣- سامان عثمان عالي (برادۆستى)

saman.alee@soran.edu.iq

زانكوى سۆران ، فاكه لتي ئاداب

پوخته

سه‌لأحه‌ددین بنیاتنه‌ری ده‌وله‌تی ئە‌یوبی له‌ژێر رۆشنای هزری ئین خه‌لدون و مه‌کیافیلی دروستبوونی ده‌وله‌تی ئە‌یوبی له‌ سه‌رده‌می سه‌لأحه‌ددیندا ده‌توانی‌ت له‌ چاویلکه‌ی ئایدیاله‌ فه‌لسه‌فیه‌کانی وه‌ک ته‌ماح و یه‌گرتووپی و پرگاری سه‌یر بکری‌ت. به‌ برۆای ئین خه‌لدون، بنیاتنانی ده‌وله‌ت به‌ خولیکی هه‌لکشان و داکشاندا تیده‌په‌ریت، که‌ به‌هۆی تیکه‌له‌یه‌ک له‌ فاکته‌ره‌ کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و سیاسیه‌ کانه‌وه‌ ده‌جوولیته‌وه‌، به‌برۆای مه‌کیافیلی سه‌رکرده‌ و میر مروفتیکی واقعی قوناغه‌که‌یه‌ که‌ ده‌توانی سوود له‌هه‌موو دۆخیک وه‌ربگری‌ت بۆ به‌دی هینانی ئامانجه‌ ره‌واکه‌ی به‌م هۆیه‌ش ته‌ماحی سه‌لأحه‌ددین بۆ یه‌کخستنی جیهانی موسلمانان له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیدا، له‌ گه‌ل لیهاتووپی سه‌ربازی و گه‌رم وگوری ئایینی، بۆیه‌ سه‌لأحه‌ددین به‌سوود وه‌رگه‌تن له‌ هۆکاره‌ ناوخۆیه‌کان و ده‌ره‌کییه‌کان بۆ بنیاتنانی ده‌وله‌تیک که‌ یه‌گرتووپی و پرگارکردنی جیهانی ئیسلامی بکاته‌ ئامانجی بالایی، له‌م توێژینه‌ویه‌ به‌راوردیکی سه‌کرده‌ی کورد به‌سه‌لأحه‌ددین و سه‌لأحه‌ددینیش به‌سه‌کرده‌ی هیزه‌کانی تر ده‌که‌ین، بنیاتنه‌ری سه‌لأحه‌ددین له‌رێگه‌ی ئە‌م هزرانه‌ تیکه‌یشتنه‌ له‌ هیزی سه‌کرده‌ که‌ ئە‌م به‌هیزییه‌ی په‌یکه‌ری کۆمه‌لایه‌تی و ده‌مارگیری به‌ره‌و هیز و هیزیش به‌ره‌و ده‌وله‌ت و ده‌وله‌تیش به‌ره‌و شارستانیته‌ هه‌نگاو ده‌نیت له‌روانگه‌ی هزرماندان ئە‌م هیزه‌ له‌سه‌ر ناکوکی بنیاد ده‌نریت و هیزه‌که‌ زۆر له‌ ناکوکییه‌کان گه‌وره‌تره‌ و سه‌رکرده‌ له‌مه‌ترسییه‌کان وشیارتره‌ بۆیه‌ به‌ره‌و‌رووی هه‌ره‌شه‌ ده‌ره‌کییه‌کان و ململانی ناوخۆیه‌کان ده‌بیته‌وه‌.

له‌ کۆتاییدا ده‌وله‌تی ئە‌یوبی وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک له‌سه‌ر هیزی سه‌رکردایه‌تی و دیدگا و ئیراده‌ له‌ دارشتنی ره‌وتی میژوو و به‌دیه‌یتانی ئایدیاله‌ گۆرانکاریه‌کان له‌ به‌رامبه‌ر ناخۆشیه‌کاندا وه‌ستاوه‌.

کلیل وه‌شه‌کان: سه‌لأحه‌ددین، ئین خه‌لدون، مه‌کیافیلی، ململانی، هیز.

پیشه‌کی

سه‌لأحه‌ددین وه‌ک بنیاتنه‌ری ده‌وله‌تی ئە‌یوبی له‌ژێر رۆشنای هزری ئین خه‌لدون و مه‌کیافیلی له‌وه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گری‌ت که‌ ئە‌و مروفانه‌ی ده‌توانن میژویه‌کی نوێ بخولقی‌ن و له‌ناو روداوه‌ میژویه‌کان سوود له‌ ده‌رفه‌ته‌کان وه‌ریگرن و وشیاریه‌کی وردبینانه‌ و واقع بینانه‌یان هه‌یه‌ بۆ روداو پیشهاته‌کان، ده‌توانن هه‌نگاوی کرده‌ی و مه‌زن بنی‌ن و گۆرانکاری گه‌وره‌ و نوێ بینه‌ کایه‌وه‌، له‌ میژوی مروفایه‌تیدا کۆمه‌لیک که‌ له‌ پیاوی گه‌وره‌ ده‌رکه‌وتون، که‌ میژوو ناتوانیت فه‌رامۆشیان بکات، سه‌لأحه‌دینی ئە‌یوبی یه‌کیکه‌ له‌ سه‌رکرده‌ وشیار و واقع بینانه‌کان و هه‌موو هه‌ول و هه‌نگاوه‌کانی به‌ ده‌وله‌تبون و هه‌نگاوه‌ ناخۆی و ده‌ره‌کیه‌کان شیویه‌کی واقع بینانه‌ی له‌خۆ گرتوه‌، ئە‌زمونی هیزه‌کانی رابردوو ئە‌وه‌ی بۆ سه‌لأحه‌ددین سه‌لماندبوو که‌ به‌جیهانی بوون پیوستی به‌ کۆمه‌لیک هه‌نگاوی کرده‌یه‌ به‌رامبه‌ری ئە‌و هیزو هۆیانه‌ بگریته‌ به‌ر که‌ ده‌بنه‌ رێگر له‌به‌رده‌م پیشهاتی نوێ و گۆرانکاری و قوناغی نوێ.

گرنگی ئە‌و بابته‌ له‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گری‌ت که‌ میژوو واقع بینی له‌لای سه‌رکرده‌ به‌ ده‌گه‌من له‌ناو تۆماره‌ میژویه‌کاندا هه‌یه‌ و ئە‌و وشیاریه‌ کاتیگه‌ یه‌شتۆته‌ ئاستیکی بالا ئە‌وه‌کاته‌یه‌ که‌ له‌گه‌ل

هسته کانی ئین خەلدون و مه کيا فيللی کرۆکی دەمارگیریهت بینا دەبیت وه لههه مان کاتدا دهولت و کیانی نوێ بههه موو کرداریکی کردهی روهوو ئاواکاری دهچیت، که گرنگی ئه و بابه ته لهوهیه که سه رکردهیه کی وشیار هه میسه له ناو ئه و خاله بههیزانه به رهو گۆرانکاری دهچیت که بزانیته تیکشکاندنی بهرامبه ر واتای گه وره بونی کیانی خۆیه تی، ههنگاه سه ره تابه کانی سه للاحه دین بو بنیات نانی دهوله تی ئه یووبی هه مان ئه و ههنگاوانه و ئه و ریبازه میژویه ئه زمونییه که مه کيا فيللی ئاواتی بو ده خوازی وه هه مان ئه و گه شه عه قلییه که ئین خه لدون به ترۆپکی گه یشتن به ده سه لاتیکي ئاواکاری وینا ئه کات و به ناوندی شارستانیته ئاواتی بو ده خوازی، پرسیاره کانی ئه و بابه ته بریتین له ئایه سه للاحه دینی ئه یووبی ههنگاه کردهیه کانی هه مان ههنگاوی کردهی کهسانی تیۆرزانانی ئین خه لدون و مه کيا فيللییه؟ ئایه بنیات نانی دهوله تی ئه یووبی پایه سه ره کیه کانی له دونیایه کی واقع بینانه سه رچاوه گرتبوو؟ به جیهانی بوونی سه للاحه دین پالنه ریکی خو کرده بوو؟ توژیینه وه که مان پینک هاتوه له سی باس له باسی یه که م رۆل و پینگی صلاح الدین له بنیاتیانی دهوله تی ئه یووبی له روانگه ی ئین خلدوون و مه کيا فيللی ده خه ینه روو وه له باسی دووهم پالنه ره ناو خۆیه کان و رۆلین له بنیاتیان و بههیزبونی دهوله تی ئه یووبی ده خه ینه روو وه له باسی سێهه هۆکاره ده ره کیه کان و کاریگه ریان له سه ر درووست بوون و پینگی دهوله تی ئه یووبی ده خه ینه روو له ژیر روشنای سه رچاوه میژویه کان و بیر ی ئین خه لدون و مه کيا فيللی.

باسی یه که م: رۆل و پینگی صلاح الدین له بنیاتیانی دهوله تی ئه یووبی له روانگه ی ئین خلدوون و مه کيا فيللی.

حه زی گه یشتن به ده سه لات له هه موو سه رده مه کان هاوبه شه لای مرۆقایه تی به لام چۆنیه تی گه یشتن و ململانی رینگی گه یشتن و مانه وه له ده سه لات و ناوه ندی هیژ خاوه ن تایبه تمه ندی جیاوازه چونکه گرتنه ده ستی کاروباری هه ر په گه زیک له رینگی زالییه وه ده بیت به سه ریاندا رۆلی سه للاحه ددینیش له م کیرکی گه یشتنی ترۆپکی ده سه لات ململانی زالبوون و فه رمانه روه ای کردن بووه به سه ر ئه وانیه ژیرده ستی مه کيا فيللیش بو روونکردنه وه ی ئه م هاوکیشه ی زالییه تیه پشت به سی په گه ز له هه ر سه رکرده یه ک ده به ستیت ئه وانیش توانا و هه بوونی هیژ و هه بوونی شانس یا وه ریه کی باش بو وه دی هاتن ئه م سی خاسیه ته ش له سه للاحه دین به دی ده کران وه ک سه کرده کۆرۆکی ئه م زالییه تیه له ناوه ند سوپایه، سوپاش پشت به ستوو به دارایی، دارایش به ئاوه دانی، ئاوه دانیش به دادگه ری، دادگه ریش به کرده وه ی جوانی کاربه ده ستان و ئیکۆلینه وه ی ده سه لاتدار له ژیا نی ژیرده سه ته کان به رده وه ام ده بیت (ئین خه لدون، ٢٠١٦، ١، ١٨٧؛ وه ردی، ٢٠١٥، ١٢٥؛ مه کيا فيللی، ٢٠١٩، ٣٠، ٣٨؛ سلمان، ٢٠١٨، ١٥٥) ئامانجی سه رکرده ی هه ر هیژیک که گه یشتبیته ئه و په ری سه ردار ی له سه پاندن و جینگیرکردنی هیژی خو ی ئه نجامیکی بنیادنه رانه و داھینه رانه ی هه بووه که بروایان به ده ورو به ره که یان هیناوه تا کو هاوکاریان بکه ن به وه ی که ده وانیت ئه و ئامانجه له نه بوونه وه به یینه بوون سه للاحه ددین وه ک هه موو سه رکرده یه ک خاوه نی ئه م تایبه تمه ندیانه بوو له بروا پینانی چوارده وه ره که ی و بنیاتیانی و یه گرتنه وه ی هه ریمه ئیسلامیه کان ئه و هینانه بوونه ش ته نها دورخستنه وه له مه ترسی یان دروستبوونی قه واره یه ک بیت که هیژی تیدا رینکبخریت له ده وری خو یان

كۆبكاتەوہ وەك چەقی دەمارگیری هێزێکی نوێ بخاتە سەر گۆرەپانی سیاسی ئەم سەكردەیه گروپێکی دروست كردوہ كە دەتوانیت میژوو رووداوی میژووی تیدا لەدايك ببن ئینجا ئەو گروپە كە لەدەوری ئەم سەكردەیهن لەستەم كردن بەدووڕەبن لەلایەن هێزی ترەوہ، مەكیافیلی توانا و شانسیش دەكاتە هاوبەشی ئەم هێزە بۆ سەرداریبوون و زالبوون بەسەر ئەوانی تر دا، ئەوہش حەزێکی سروشتی مرقەقەكانە، چونكە فەرمانرەواكان دەتوانن ھۆكاری ھەر نەھامەتیەك لە ناو ببن دەشتوانن ھەموو ئامانجێك ببندەدی (قلقشندی، ١٩٨٣، ٤، ١٤٥؛ stanlyLane -Poole، ١٩٠١، p194؛ ئین خەلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٥٨، ٣٦٧، ٣٨٤؛ مەكیافیلی، ٢٠١٩، ٢٥)

سەلاحەدین مەیدانخوازترین سەكردەدی قۆناغی خۆی گشت قۆناغەكانی میژووی كوردە لەنیو مەملانێ گەیشتن بەناوەند بەبوون و بوونی سەركرده، چونكە ناوەندخواری بەندە بەمەملانێ و مەملانیش بەندە بە جەنگ و ھەراكانیس لەسەر سەكردایەتی و پاشایەتی روو دەدەن كە بەدەمارگیری و رووحی خۆبەختکردن و پارێزگاریکردن بەدی دیت، چونكە سروشتی خۆیان بەپێی ھەلومەرج دەگۆرن واقیەتی سیاسی لەبەرچاو دەگرن كە دەبیتە ھۆی گۆران لەچارەنوسی خۆیان خەلكەكەشیان ئەوہش روون دەبیتەوہ ئەوہی بوونی ئەوان دیاری دەكات ھەستی ئەوان نییە بەلكو ئەوہی ھەستەكانیان دیاری دەكات ئەوہ واتای بوونیانە ئەوہش كاتیك دیتەدی كە دەمارگیری زالی ئەو لەلایەن ئەوانی تریش ھەستی پێ دەكریت و ملی بۆ كەچ دەكەن گۆتیرایەلیش دەبیتە ئەركی ئەوانی تر كە واتە یەكێك لە ھۆكارەكان كە بنەمالەیی تریش پێش سەلاحەدین ئەبووبی بەشیوہیەك لە شیوہەكان بەم رینگایەدا گەیشتبوونە شكۆمەندی دەسەلات سەلجوقیەكان و دەكەونە مەملانێ دروستکردنی ناوەندیکی تاییبەت بەخۆیان دوای سەرکەوتنیشیان ھەنگاویان ھەلھێنا بوو بۆ بەناوەندبوون ئەوانەش لە پێكەوہنان و ھێز كۆكردنەوہی ھێزەكان لەلایەن سەركرده كە خاوەنی دەمارگیری بەدی دیت، ئەمەش بەھەمان شیوہ سەلاحەدین ھەنگاوی ھێزەكانی تری تاقی كردۆتەوہ بۆ شكۆمەندی بەسوود وەگرتن لەو ئەزموونە (علوي وآخرون، ١٤٣٣، ١٠، ٣٨٠، مەكیافیلی، ٢٠١٩، ١٨٤، عبدالدور، د. ت، ٣٦؛ ئین خەلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٦٧، ٤١٧؛ الحسینی، ٢٠١١، ٣٠، ٣١؛ المقریزی، ١٩٥٦، ١، ١٣٦؛ ١٣٨)

ئەوہی جێگەیی سەرنجە كاتیك لەسەركردهی كورد دەروانیت بەئاسانی جیاواری دەبینیت لە نیوان سەكردە كوردەكانی دیکەیی كورد لەگەڵ سەلاحەدین چونكە ئەگەرچی ئەو لەخاکی كورد نەگەیشتە ناوەند بەلام بە دووربینی ستراتیژی وشیاری ئەوہی سەلماند، بەلام سەكردەیی تر لەھەمان قۆناغی میژوو ھێزی گەورەبوون بەلام ستراتیژیان قول و دووربین نەبوو لەبەھێزترین سەردەمی خۆیان توانای فراوان خوازیان نەبوو بەلام سەلاحەدین لەوہ زۆر چاك تیگەیشت ھێز بەفراوانخواری دەكاتە شكۆمەندی دەمارگیری ئەوا زالە بەسەر ھەمووان، بۆیە ناچارن ملکہچیین بەلام گەر ئەو ئامانجانە كۆتاییان ھات ئەوہش سەرەتایی ھەلدێران و نەمانی دەولەتدارییە سەرەتایی لە دەستدانی دلیریە و چاوتیبرینی ھێزكانی ترە بەو دەولەتە (ابو شامة، ١٩٩٧، ٤ / ٢٤٦؛ ابن واصل، ١٩٥٣، م: ١ / ٢٢٩؛ الشامي، ١٩٩١، ٩١؛ ئین خەلدون، ٢٠١٦،

١، ٣٨٥، ٣٨٦، ٤٥١، ٤٥٢؛ مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٦٧؛ فارقي، ٢٠٠٧، ٩٥؛ شهرفخان، ٢٠٠٦، ٣١).

ئەو تىگەيشنە ھزريانە پيمان دەئيت سەكرده رۆلى ھەرەگرنگ دەگيرتت له گواستنەوھى كۆمەنگا و كۆمەلەكان له گەيشتن بەناوھند و دروستكردى رۆويكى ترى ميژوو، چونكە خەسلەتە باشەكانى سەركرده چەندەزۆر بن ھيئدە دەسلاتی له گەل فراوان و خۆشەويست دەبیت (مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٢٠، ١٢١) سەلاحەددین لەم بوارە زۆر ليزانانە سوودی لەم دورفەتانە وەرئەگرت لایەنى دادگەرى وادەكات كە لەم كاتە سەخت و دژوارە كاندا پششى پێ ببە ستریت، دادوهرى خەلكيش له رینگەى چاويان دەگريت ئەو شتانه دەبينن كە سەركرده دەيكات و شيارى و زۆرزانی رینگە و شوینی سەركردايەتى دەبیتە پاريزەرى مانەو و چەسپانی دەسلاتی (ابن شداد، ٢٠٠٣، ٢٢٠، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٣٠؛ ئيبين خەلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٥٢)، خەلك پەناگەيەكە له خۆشى و ناخۆشيدا پششى پێ دەبەستريت، ھەرەھا بو سەكرده زيرەكى و فيلزانى سياسى بە ھاوبەشى له گەل دلپى و له خۆبوردەى و گيان بازى، وەك ھۆيە سەركەيەكانى زالبوون مير توند و ئازا و شەرخواز سەرباز و توند و مەيلى كارە سەختەكانيان زياتر دەبیت (مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٤)، ھىزى ئەوان لەو ھىزە دەمارگيرىيەو سەرجاوە دەگريت كە دەمارگيرى تايبەتى ميرە، ھەموان بەيى جياوازی كۆدەكاتەو و بەرەو ئامانجەكان ئاراستەيان دەكات، ئەمەش ئامانجى بالاي سەلاحەددین بوو بەناوى پاراستنى خاكى موسلمانان دژى ھەموو ئەومەترسىيە دەرکى و ناخۆييانە و دابەشبوونە ناخۆيىيەكان، رېك لەگەل ئەو تېروانىنەى مەكيا فيللىش يەك دەگريت كە پيى وايە ھەموو ئەو سەركردانەشى بوونەتە خاوەن ھەژموون ئەوانن كە ھىزيان جىگير و چەقبەستوو نەكردوو لە ناوچەيەكى ديارىكراو (الأصفهاني، ١٣٢٢، ٩٧؛ الدواداري، ١٩٧٢، ٧، ٤٤٧؛ العاملي، د. ت، ١٠، ٧٤٧؛ سبط ابن الجوزي، ٢٠١٣، ٨، ٢٥٠؛ الصلاي، ٢٠٠٩، ٢٣٣؛ ئيبين خلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٥٢، ٣٨٢؛ مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٣٠، ١٤٢) ھەزى زالبوونيش وادەكات كىرکى و پىكدادانەكان دروست بن، ئامانجە دوورەكانيش لەلایەن سەركردهكان دادەرئيزين (ئيبين خلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٨٥، ٤١٧) ئەوھش ناوبانگيان بەجیھانى دەكات لە كەنارەو دەیانكاتە ھىزى ناوھند (مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٥٧) ئەو شوین پىگەى ئەوان تەنھا بەرگىكى ئايىنى پىويست بوو بو راکيشانى سۆزى گشتى تا ناوبانگى خۆيان ھاو شىوھى ھىزەكانى ترى پى بە جیھانى بکەن بەديارىش دەكەوتت (مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ١٦٣) سەركردهكان رۆل دەگيرن لە بەكەناركردى ئەوانى تر و گەيشتنيان بەناوھند ھەولەكانى سەركرده ھەرکە بوونە ھۆى بنیاتنانى ناوھندى خۆى دەبیتە دروستكردى كەنار بو نەيارەكان و ھىزەكانى تر ھەميشەش وايە بەھىزترينەكان دەبنە رۆلگيرى مەيدان و متمانەى ناوھند بەدەست دەھينن ئەوھش دەبیتە رەھەندى ميژوويى بو نەوھەكانى داھاتووشيان، چونكە چاوليکەرى لە سروشتە بەناوبانگەكانى مروفە (ئيبين خەلدون، ٢٠١٦، ١، ١٦٨) مەرجى سەركردەى سەركەوتوو ناوھندخواز بوونى چاوليکەرى لە مەزنەكانى ميژوو رۆيشتنە بەشوین ھەنگاوەكانيان ناوھنديش بانگھيشتى سەركردەى ھىزى سەركەوتوو دەكات (مه كيا فيلي، ٢٠١٩، ٥٦).

باسی دووهم: پالنه‌ره ناو‌خۆیه‌کان و رۆلیان له بنیاتنان و به‌هێزبوونی ده‌وله‌تی ئه‌یوبی.

ئه‌گه‌ر وردبینه‌وه له رۆژی سه‌لاحه‌دین له‌گه‌ڵ پالنه‌ره ناو‌خۆیه‌کان شرو‌فه‌یان بکه‌ین هه‌نگاه‌کانی سه‌لاحه‌دین هه‌نگای کرده‌ی ده‌وله‌ت داری و ناوه‌ندخوازی چونکه‌ بۆئه‌وه‌ی پێگه‌وه‌ ده‌سه‌لاتی خۆی سه‌پینیت پێویست بوو رووبه‌رووی مه‌ترسیه‌کانی ناو‌خۆ بپێته‌وه‌ بۆیه له‌یه‌که‌م هه‌نگاویدا شورا‌یه‌کی به‌ده‌وری شاری (القاهرة) دا دروستکرد. (الأصفهانی، ١٣٢٢، ٩٧؛ الدواداری، ١٩٧٢، ٧، ٤١) هه‌روه‌ها له‌وکاته‌ی ئه‌سه‌دین شیرکو‌ی مامی ئه‌مریت له‌یه‌که‌ کاتدا ده‌بیته‌ سه‌کرده‌ی سوپای نوردین محمودی زانگی و وه‌زیری خه‌لافه‌تی فاته‌می له‌میسر بۆ جێگیرکردنی پایه‌که‌ی کوردیکی زۆری له‌ ده‌وری خۆی کو‌کرده‌وه‌ به‌ متمانه‌ی زیاتر به‌ کورده‌کان بوو بۆیه‌ش به‌شیک زۆر له‌ پێکهاته‌ی سوپای ئه‌یوبیه‌کان له‌ کورده‌کان پێکهاتبوو (ابن الأثیر، د.ت، ١١، ٣٤٤؛ ابن واصل، ٢٠٠٩، ٣، ٥)، به‌ تابه‌ت تیبی (الصلاحیه) که‌ دووهم تیبی ناو سوپای ئه‌یوبیان بوون و هه‌له‌بژارده‌ی سه‌لاحه‌دین خۆی بوون له‌ لایه‌ن میر (أبو الهیجاء السمین الهذبانی) سه‌رکرده‌یه‌تی ده‌کرا، (حسین، ٢٠١٤، ١٠٦)، ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌ش به‌ تێگه‌یه‌شتنی ئه‌ین خه‌لدون پێوانه‌یان بکه‌ین ناوه‌ند خوازی ئه‌وا به‌ ده‌مارگیری تابه‌ت ده‌پێویت به‌وه‌ی که‌ ده‌توانیت هه‌موو ده‌مارگیریه‌ گه‌شیه‌کان له‌ ده‌وری خۆی کو‌بکاته‌وه‌، هه‌روه‌ها هه‌نگاویش هه‌له‌گه‌رت بۆ به‌ده‌سته‌ینانی زالبوون که‌ شتیکی سروشتیشه‌ هه‌رچه‌نده‌ ئامانجی سه‌ره‌کی دووربیت لای خاوه‌نی ده‌مارگیری کو‌که‌ره‌وه‌ به‌هه‌مان رێژه‌ هه‌ولتی فراوانخوازی ده‌دات. مه‌کیافیلیش له‌وه‌ هاو‌رای ئه‌ین خه‌لدونه‌ که‌ ئامانجی سه‌ردار سه‌رچاوه‌ی هێزی ژێر ده‌سته‌کانیه‌تی توندی هێزی سه‌ربازه‌کان له‌ سه‌رکرده‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گه‌رت (ئه‌ین خه‌لدون موقدیمه‌، ب ١، ل ٣٨٥؛ مه‌کیافیلی، ٢٠١٩، ١٧٥)، چونکه‌ مردنی ئه‌سه‌ده‌دین شیرکو‌ ئه‌و ده‌رفه‌ته‌ ره‌خسا که‌ سه‌لاحه‌دین وه‌ک ده‌سه‌لاتداری بێ ئاسته‌نگ فه‌رمانه‌روای له‌ میسر بکات (ابن الأثیر، د.ت، ١١ / ٣٤٤)، له‌راستیدا ئه‌و‌پۆسته‌ بوه‌ سه‌ره‌تایه‌ک و ده‌رفه‌تیک بۆ زیاتر ده‌رکه‌وتن و ده‌ره‌شانه‌وه‌ی و سه‌ره‌تای قو‌ناغیکی نو‌ی بوو بۆ سه‌لاحه‌دین، گه‌ر سه‌یری هه‌نگاه‌کانی پێشوتری کورد بکه‌ین به‌ئاراسته‌ی بنیادنانی ناوه‌ندی‌ک که‌حه‌زی ناوه‌ندخوازی و فراوانخوازی له‌سه‌ر بنیاد بندریت به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ هێزه‌کانی تر تیده‌گه‌ین له‌ سنووریکی ناوچه‌ی خپله‌کی ده‌ربازیان نه‌بوون، نه‌یان‌توانیوه‌ هاو‌په‌یمانیه‌تیک دروست بکه‌ن بۆ ئه‌وه‌ی هه‌نگاوێک بێت تاوه‌کو مملانیی هێزه‌کانی بێ بکه‌ن پێش هاته‌نی سه‌لاحه‌دین ته‌نانه‌ت ویستی زالییه‌تی و گه‌یه‌شتن به‌ناوه‌ندیان هه‌بیت، ئه‌وه‌ش وه‌کو میراتیک بۆیان ماوه‌ته‌وه‌، چونکه‌ به‌هه‌بوونی کو‌ده‌نگی ده‌بووه‌ هۆی دروست بوونی سه‌رکرده‌یه‌تی ئه‌وه‌ش ده‌بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ هێزه‌کانی تر ژێرده‌ستی کورد سوود لێ وه‌بگرن به‌لام سه‌لاحه‌دین ئه‌مه‌ی گو‌ری و تیبکی شکاند جگه‌له‌وه‌ی له‌سه‌ر خاکی کورد نه‌بوو هه‌نگای فراوان خوازی بۆ سه‌ر ناوچه‌کانی ده‌وروپشتی ده‌ستی پێکرد ناوچه‌ی باشوری میسری گرت و کوردیکی کرده‌ فه‌رمانه‌روا (ئه‌ین خلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٨٥، ٣٣٠؛ مه‌کیافیلی، ٢٠١٩، ١٤٢؛ المقریزی، ١٩٥٦، ١، ١٣٩، ١٤٠؛ ابن واصل، ١٩٥٣، ١ / ٢٢٩؛ الشاهي، ١٩٩١، ٩١؛ ئه‌نوه‌ر، ١٠١، ١٠٢).

ناچارکردنی خه‌لکی و ده‌وله‌تداریش له‌ رێگه‌ی توندی زالبوون به‌سه‌ر هێزه‌کانی تر دیته‌دی، که‌ سه‌لاحه‌دین ئه‌م ده‌رفه‌ته‌ی له‌میسر دوا‌ی نه‌مانی شیرکو‌ی مامی به‌رامبه‌ر خه‌لافه‌تی فاته‌می

كاتيكش سه للاحه دين بوونی خوئی سه پاند هاوشیوهی هیزه ناوه ندخوازه کانی تر که وتنه مملانی ناوه نده بچووکه کانی ژیرده ستیان نه وه شتیکی سروشتیه که له قوناغی ده رکه وتنی ناوه نده کان ده سه لاتنه کان ناچارن له گهل به کتردا بچنه ناو کتیرکی دژوار و دواتریش شهر له گهل به کتر بکن بو زالبوونی ناوه ندی به هیزه ده بیته جیگره وهی ته واوی ناوه نده کانی تر هیزی پیش و تریش هم نه زمونه هیزه کانی تر پیندا ره تبون و دواتریش سولتانه کانیشیان به مه زن و خاوهن چاکه باس ده کران به هوئی نه وهی توانی ده ولته بچووکه کان برووخین و جیهانیکی به کگرتوو دروست بکن له سالی (٥٦٧/ک١١٧٤ز)، فاتیمیه کانی شکست پیهینا و له میسر ده ریگردن. میسر گه رایه وه بو ده سه لاتی خه لافه تی عه باسی. سه للاحه ددین کاری بو بلاوکردنه وهی ئیسلاهی سوننه کرد، جیگه ی عه قیده ی شیعه ی گرتوه که له سه رده می فاتیمیه کان زال بوو، له نه جامدا ده سه لاتی میسر دریز بووه وه بو شام، حیجاز، یه مه ن، نوبا و به شیک له باکووری نه فریقا، سه للاحه دین ته ریه تی شیعه ی ئیسماعیلی لاواز کردوه (بدوی، ١٩٨٨: ٢٤٦؛ ابن خلکان، ج ٥، ٢٨٤؛ ابن تغری بردی، ج ٥، ١٣٥) بو خوئی به ره های مرؤف ته وهی سه ره کییه له گورانکاری شته کان و بارودوخ و قوناغه کان (رامین جیهان به گلو، ٢٠٠١، ٢١) نه وهش کاتیک هیزه په یداده کات (ئین خه لدون، ٢٠١٦، ٢، ١١٦) چالاکبوونی مرؤف به پی ریژه ی ده سه لاتی پنیوست مانایان ده بیت (رامین جیهان به گلو، ٢٠٠١، ٢١؛ ئوجه لان، ٢٠٠٩، ٢٠) هه ژموونگه رای سه ره کترین پرساری مشتومری میژوویه و رولی کلیل ده بینیت پیکهاته ی هه ژموونگه رای بهر له هه مووشتیکی پنیوستی به پیکهینان ناوه نده کانی هیزه خوچه پی هه یه، که واته نه وهی له ناو نه وه جه ده له میژوویه دا هه یه نه وه یه کورد توانای هیزه کوگه لی پیش سه للاحه دین و دوا ی سه للاحه دین زور لاواز نامویی و نیه (عیرفان مسته فا، ٢٠١٨، ٥٣٦) مه کیافیلی جه خت له وه ده کاته وه له رابردوو نه زموونی میژووی له به راوردی نیوان په یامبه ره چه کداره و بچه که کان نه وه نه وانیه چه کداربوون سه رکه تووبوون له بلاوکرنه وهی په یام هیزیش پیوه ری پیوانیه سه رکه وتنه به تایبه تی نه وانیه چه زی فراوانخواریان هه یه (مه کیافیلی، ٢٠١٩، ٥٦، ٥٧) ئین خه لدون جه خت له وه ده کاته وه هیزه له قوناغی پاشاگه ردانی و دابه شبوون و ده ستوه ردانی ده رکی زیاده کات (ئین خه لدون، ٢٠١٦، ١، ٣٥٧) کورد هیژیکی بی ئامانج و نااماده بووه، سوودی له ده رفه ته کان وه رنه گرتوو هه شویه هیزه کانی تر، تاوه کو له و ریگه یه وه بتوانیت ده ست به سه ر ناوه نده کانی ده سه لاتندا بگریته چونکه هیزه کانی ناوه ندیش چه ندین گرفت و لاوازیان هه بووه له و قوناغه و قوناغی پیشوتریش (الراوندی، ٢٠٠٥، ١٦٨ - ١٦٩؛ القلقشندی، ١٩٨٣، ١، ٣٠٠-٣٠١؛ شه ره فخان، ٢٠٠٦، ٢٥؛ فه ریق، ٢٠٠٨، ٥٧؛ العروی، ١٩٩٠، ١٦-١٧-١٨) وه کو ئین خه لدون ئامازه ی بو ده کات که هه موو هیژیکی ناوه ندخواز له قوناغیک توشی گرفت و که لینی دارایی و سه ربازی ده بیت به و هویه وهش ئالوگور له ناوه ند ده کریت مه کیافیلیش هه مان رای هه یه بو گورانکاری به هوئی که لینی سه ربازی، که سه للاحه ددین سوودی لیوه رگرت (ئین خه لدون، ٢٠١٦، ١، ٧٠٢؛ مه کیافیلی ٢٠١٩، ١١٤، ١١٥). کاتیکش سه رنج ده دریته کورد و هیزه کانی تر نه وه به دی ده کریت هه موو فیل و ته له که بازیه ک له جه ننگ و له سیاست به رچاو ده که ویت له پیناو گه یشتن و مانه وه یه له ناوه نددا، که له گه یشتنه ناوه ند نه وه پیوسته، به لام کورد فیل و ته له که بازی نازانیت هیله پیروزه کان له به رزوه ندی ده سه لاتی دونیا به کار نه هیناوه نه مانی

دهمارگیری و لاوازی و خاوبوونهوهی هۆکارنیک بۆ نهگه‌یشتن به‌ناوه‌ند به‌لام ئه‌وهی سه‌لاحه‌ددین دیاریده‌یه‌کی ئه‌قلانی و واقعییه‌که سه‌کرده‌یه‌ک له پیناو ده‌سه‌لات ئه‌ی گرتیه به‌ر ئه‌وه‌شی ئه‌ین خه‌لدون و مه‌کیافیلی به‌تایبه‌تی ئه‌وه‌هۆکار گه‌له‌ی ناو خۆیانه‌ی که باسی کرد (ئین خه‌لدون، ٢٠١٦، ١، ٣٤٤، ٧٠٩؛ مه‌کیافیلی، ٢٠١٩، ٧١، ١٣٢) ئه‌وسه‌کرده‌یه بتوانیت کۆده‌نگیه‌ک و زالبوونیک ناوخۆی به‌ده‌ست به‌یتیت ده‌توانیت پایه‌کانی ده‌سه‌لاتیش دابکو‌تی میژووش هه‌نگاوی کرده‌ی له‌سه‌ر ئه‌م کردارانه‌ی پایه‌کانی بنیات بنیت چونکه له‌هه‌موو زه‌مه‌نیک بنیاتانی پایه‌ ناو خۆیه‌کان بۆ بنیات نانی شارستانیته‌ت.

باسی سییه‌م: هۆکاره‌ ده‌ره‌کیه‌کان و کاریگه‌ریان له‌سه‌ر درووست بوون و پێگه‌ی ده‌وله‌تی ئه‌یوویی.

حه‌زی گه‌یشتن به‌ناوه‌ند ملکه‌چ کردنی ئه‌وانه‌ی تر له‌ه‌زری ئه‌وانه‌ی ناوه‌ند خوازن ره‌گ و ریشه‌ی داکوتاوه‌ که ئه‌وه‌ش مملانی قورسی به‌دوای خۆی دا‌ه‌یتاوه‌ له‌هه‌موو سه‌رده‌مه‌کان جا هۆیه‌کان ئایینی بن یان ئابووری یان هه‌ر هۆو به‌هانه‌یه‌کی دی، به‌هۆی ئه‌وه‌ی دامه‌زراوه‌ی ناوه‌ندی ده‌سه‌لاتی سیاسی به‌ره‌می راسته‌خۆی بالاده‌ستییه به‌سه‌ر گرووپه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا، بۆیه مملانی گه‌یشتن به‌ناوه‌ند بابه‌تیک گرنگی نیوان پێکهاته و نه‌ژاده‌کان بووه له‌میژووی مرۆفایه‌تی دا هه‌ریه‌که له‌و پێکهاته و نه‌ژادانه‌ش خاوه‌نی تایبه‌ت مه‌ندی خۆیان بوون له‌چۆنییه‌تی گه‌یشتن به‌ه‌یزی زالی به‌سه‌ر ه‌یزه‌کانی تردا مملانی به‌ ژێرده‌سته‌کردن و بی‌رۆل کردنی ه‌یزه‌کانی تردا له‌لایه‌ن ناوه‌ندخوازه و ه‌یزه‌هه‌ژموونگه‌رییه‌کان له‌هه‌موو قۆناغه‌کانی میژوودا ئامانجداره‌ی له‌گه‌یشتن به‌ناوه‌ندی مملانی و مانه‌وه له‌لایه‌ن ئه‌وه‌ ه‌یزانه‌ی خاوه‌ن ره‌هه‌ند و تایبه‌ت مه‌ندی خۆیان له‌ ستراتیژی جا ئابووری بیت یان دینی ویان هه‌ژموونی جوگرافی و حه‌زی فراوان خواز بیت ئین خه‌لدونیش جه‌خت له‌وه‌ ده‌کاته‌وه‌ که خاوه‌ن نه‌ژاده‌کان و ده‌وله‌تیا بنیاتناوه و بنیات ده‌نن ئه‌وانی تریش به‌ناچاری ده‌بیت په‌یره‌وی لیبکه‌ن ملکه‌چیان بن میژوو و ئه‌زموونی میژوویی به‌ر له‌م قۆناغه‌ش (دولاوتی، ٢٠٠٥، ٧؛ رامین جیهان به‌گلو، ٢٠٠١، ٦٤؛ ئین خه‌لدون، ٢٠١٦، ١، ١٧٠، ٥٥٨؛ ئین خه‌لدون، ٢٠١٦، ٢، ٥٧١) له‌ سالی (٥٧٠/ک/١٧٢ز) سه‌لاحه‌دین توانی گه‌وره‌ترین شکست به‌وه‌هه‌لمه‌ته‌ی خاچ دروشمان به‌یتیت که له‌ شاری صقلیه به‌ره‌و که‌ناراوه‌کانی شاری ئه‌سکه‌نده‌ریه هاتبون و به‌شیکیان داگیرکردبوو (ابن الاثیر، د.ت، ١١ / ٤١٤). به‌هه‌مان شێوه ئازادکردنی ئه‌سکه‌نده‌ریه‌ش له‌ چوارچێوه‌ی ئه‌وه‌ به‌رنامه‌یه‌ دابوو که سه‌لاحه‌دین هه‌ولی ده‌دا ئازادیان بکات بۆ ئه‌وه‌ی رینگه‌ خوشکه‌ر بیت بۆ راگه‌پاندن و دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی ئه‌یوویی، له‌ سالی (٥٦٩/ک/١٧١ز) سه‌لاحه‌ددین زۆر ژیرانه‌ش سوودی له‌ دوژمنی خۆی وه‌رگرت دوای

سەرکەوتن بەسەر نەیارەکانیان لە جەنگدا ناوبانگی خۆی پێ بەجیهانی کرد، ئەمەش هەمان تەکنیکی هێزەکانی تر بوو هەرۆهە بناغەیهکی تیۆرییە ئەوەش لە رووداو هەولەکانیان سەرچاوەی دەگرت کەتوانیان لەسەر حیسابی نەیارەکانیان خۆیان بەهێزیکەن بەئاراستەیی ناوەندخوازی، چونکە لەناوەندی دەسەلات خەلافەتی فەتەمە بانیگەشتی دەکرین هەنگاوی ئەوانیش بەرەبەرە دەست بەسەر داگرتن بوو، ئەو تێگەشتنە ئێن خەلدون روون دەکاتەو، کە ئامانجی بزۆینەری یەکەم و دەروازەیی گەشتن و بەدیھینانی فراوانخوازییەکانە مەکیافیللیش بەتەواوی جەخت لەو بۆچوونە ئێن خەلدون دەکاتەو، بەوێی کەسەرکەو، هێز و توندییەکی دەبێتە سەرچاوەی هێز و مەیلی ئەو خەسەلت گەلەیی سوپا و پیاوێکانی، سەرچاوەی هێزی دەولەت بەکار و کردارەکانی فەرمانرەوا بەستراوەتەو، کە نەریتی هەر نەوێیەکی شۆنیکەوتەیی پاشایەیان سەرکەوێی (ئێن خەلدون، ٢٠١٦، ١، ٣٨٥؛ مەکیافیلی، ٢٠١٩، ١٤٢؛ سیمینوفا، ١٩٩٨: ٣٢؛ طاعة، ٢٠١٢، ٢٥٣)

هەموو ئەو هێز و دەولەتانەیی تەنھا پەشت بەهێز دەبەستن هێندە نابات بیناکەیان تووشی داخووان دێت بۆیە سەرکەوێی لێزان و شیایوی کەسی سەرکەوێی ئەم پایە رادەگێرێت و خەلکیش جەلوگیر دەکات ئەگەر دیقەتەتەدەینە دوخی میسر و جیهانی ئیسلامی فشار و هەرپەشەکان چەند هێندەیی ناوخبوون جیهانی ئیسلام بەرەیی پێشەوێی هێرشێی خاچ دروشمان تەواو پەرتەوازە بوو، بەلام سەرکەوێی لێزانێی کردوو و رەدە ئەم بەرەیی یەکخەست و ئامادەبوو لەدوای ساڵی ١١٧٥/ک، بۆشکەست پێهینانی هێزە دەرکێیەکان هەرەهەنگاویکی سەرکەوێی دژی نەیارەکانی هەنگاویکی کردەیی پتەوکردنی پایەکانی بنیات نانی دەولەتی ئەیووبی بوو (ابن واصل، ١٩٥٣، ٢، ٤٣١؛ دیوران، ٢٠٠٧، ١، ٧٠) مەکیافیلی زیاتر قول دەبێتەو پێی وایە ئەوێی لەهێمنی کاتی هێمنی زەریا خۆی بۆ زریان ئامادەنەکات زریان دەرفەتەکانی بۆ ناهێلێتەو لەکاتی زریان چونکە جەنگەکان تۆماری ئامادەکاری ئارامییەکان ئەو ئارامییە شایستەیی دەبەخشێتە ئەوانەیی خاوەنداریەتی راستەقینە دەکەن، کاتیکیش هۆز و تیرەکان دەچنە ژێر سەرکەوێی سەرکۆکی کە هەنگاوی کردەیی دەولەتدارییە سەرکۆکی لە هەولەکانی بۆ یەکخەستی ناوچەکانی شام و ناوچە کوردییەکان کە بناغەیی دەولەتداری بوو بۆ ئەو تاکو بتوانێت کۆدەنگیەکی هەریمی دروستبکات لەکاتی بانگەواز بۆ جەنگ دژی خاچ دروشمان لەم پێناوێش لە ساڵی (١١٨٢/ک) شاری سنجار و ئامەد و خەلات و میافارقین و دواتر حەلبیشی کۆنترۆل کرد بەمەش زیاتر بەهێز بوو و بەرەیی ئیسلامیش زیاتر یەگرتوو بەتایبەت ئەمە لەکاتیکدابوو کە ناوچەکانی شام لەژێر هێرشێکی چری خاچ دروشماندابوو (سباق، ٢٠٢٢، ٣١؛ دیوران، ٢٠٠٧، ١، ٦٣؛ مەکیافیلی، ٢٠١٩، ١٨٠-١٨٣) هەمیشەش جەنگ و مەترسی دەری رێگەییان بۆ سەرکەوێی خۆش کردو ئەوەش ئەو هەنگاوی لێزانەبوو کە سەرکۆکی دەین بەکاری هینا چونکە وەک ئاشکرایە جەنگ هەم هۆکاری دەسپێکی میژوو هەمیش قوونای پێش شارستانیەتە چونکە ئەوانەیی جەنگیان ئەنجامداو داھینانیشیان داھیناوە ئەوێی باروودۆخی بۆ سەرکۆکی خۆش کرد ئەوەبو دیمەشق بەبێ هیچ رووبەرۆبونەوێی کەوتە دەستی تەننەت پێشووزیشی لیکرا و وە لەلایەن خەلیفەیی عەباسی پشنگیری دەکرا، دواتریش شارەکانی (حمص - حماه) ی خستە ژێر دەسەلاتی خۆی و دواتر حەلبی گەماروودا، (حنبلی،

١٩٧٩، ٢٣٦) ئەو دەرفهتی بۆ سەڵاحەددین هاتە پێش لە دەستگرتنی بەسەر ناوچه کانی شام بۆ وێنەبوو زیڕه کی سەڵاحەددین لەو بەدیاری کەوت کە هەولیدا لایەنگیری مسولمانان بۆ خۆی رابکێشیت بەو هی جیهادی راکه یان لە دژی خاچ دروشمان و واشی نیشاندا کە هاتۆته شام بۆئەو هی پارێزگاری لە بەرژەوهندیە کانی مه لیک صالح اسماعیل بکات، وەبەبێ هیچ رووبەر و بوونەو هیە ک کلیلە کانی شاری دیمە شقی پیدرا. بەمەش توانی سەرەنجی خەلک لەسەر ئەو بابەتە هەلبگریت کە بۆ ئەو گرنگ بوو وە بۆی هاتبوو کە سەپاندنی هەژمونی خۆی بوو، وە گۆرینی بۆ بابەتیک کە گشت خەلک گرنگیان پیدەدا ئەویش پارێزگاری کردن بوو لە مسولمانان ، بەتایبەت دواى ئەو هی دلی دیمە شقیە کانی بەدەست هینا بەهۆی ئەو بەخشندهیە یی لە پیدانی پارەو دیاری پیمان (ابن تغری بردی، ١٩٣٦، ٦، ٧٣؛ عاشور، ١٩٧٢، ٣٥؛ دیورانت، ٢٠٠٧، ١، ٦٤) ئینجا ئەو هههنگاو ه گوریه دەستی پیکرد کە کۆدەنگیە ک دروست بکات لەنیوان هەریمە ئیسلامیە کان ئامانجیکی گەرەشیان بۆ دیاریبکات کە خۆی سە کردەیه تی ئەم دەمارگیریە بکات دژی مەترسی دەری کە هەر رووبەر و بوونەو هیە ک بریتیبوو ه چەسپانی پایە یی دەوڵەتداری گەرە و بوونی شکۆی سەڵاحەددین لەم بنیات نانه کە پالنه ره دەرە کییە کانی وە ک هاتی هیرشی خاچ دروشمان رەمزی بەرگریکردن لە ئیسلام و ناوچه ئیسلامیە کان دابین کردنی ئاسایش بۆ حاجییە کان دوا جار لەجەنگی حەتین لەسالی (٥٨٣ک / ١١٨٧ز) ئیدی سەڵاحەددین هەموو سنورێکی ناوچه ی تێپەراند لەنیو سە کردە کانی جیهان شوئینیکی بۆ خۆی بنیاتنا (ابن شداد، ٢٠٠٣: ٢٢٦؛ علوی، ١٤٣٣، ٣٨٠)

تیگەیشتن لە رابردوو ئەو هی سەلماندوو ه کە سە کردە کان لە کاتی پتویست بریاری پتویستیان داو ه بۆ دوو دلی تیگەیشتنی ئەم دوو بیرمەندش لە سەر ئەم پتوهرانه شروقه یان بۆ دەسەلاتە سیاسی و سە کردە کان کردوو ه سەڵاحەددین بەشیکی زۆری ههنگاو ه کانی هه مان تپروانین ئیبن خەلدون و مه کياقيلیه بۆ سە کردەیه ک کە لەناوهند یان ناوهند بنیات دەنیت و سە کردایە تی دەمارگیری دەکات بۆ ئاواکردنی شارستانیەت.

ئەنجام:

یە کەم: وشیاری کۆمەلگا بەندە بەستراتیژە کانی سە کردە و گونجاندنی لەگەل دەمارگیری گشتی

دوو ه: سەڵاحەددین سە کردەیه کی واقع بین و سیاسی بوو ه زۆر لیزانانه ئەو رپوشوینی سیاسیانه ی سوودی لپوهرگرت، بە کاریهتپان بۆ باورپهتپانی خەلکی و ئاراسته کردنیان بۆ ئامانجیکی بالا.

سپتەم: سەڵاحەددین وە ک دیاریدەیه کی دەگەمن دەتوانیت دەمارگیری بنیات بنیت کوردیش لەهه موو ناوچه کوردنشینه کان لەخۆی کۆبکاتهو ه بەلام گەرە ی پتگە کە ی لەسەر خاکیکی ناکوردی بنیاتنا، ئەمەش ئەو ه دەسەلمینیت کە شوئینی ژیا نی کوردان زۆر کاریگەر ی هه یە لەسەر دروستکردنی دەمارگیری کە لەپیش سەڵاحەددین لەناو کورد دانەبوو ه لەدوا ی سەڵاحەددینیش کورد هه رگیز لەسەر خاکی خۆی نمونەیه کی سەڵاحەددینی بۆ بنیاتنەنراو ه.

چوارهم: تیگه یشتی ئیبن خه لدون و مه کیا فیلی ئه وه ئه سلمینین که سه لاهه ددین به شیکی زوری هه نگاوه کردیبه کانی دهوله تداری و رۆلی سه کرده له دروستکردنی میژوو له کرداره کانی سه لاهه ددین ره نگدانه وهی هه بووه.

پینجه م: چوونی کورد بو پال سه لاهه ددین ئه وه ئه سلمینیت که ئه و شیاریبیه له سه لاهه ددین هه بووه که پالپشتی ره گهزی هاوکاری دهکات دژی هه ر پیلان و هه نگاوی هیزه کانی دی دژی سه لاهه ددین له م ناوچه ناکوردیبا نه ههروه ها سه لاهه ددین ئه وانه شی بو پینگه ی گرنگ سوود لیوه رگرتوو که ئه مهش لای هزری ئه م دوویرمه نده وه ک بنه مایه کی ئه قلانی و تیوری دانراوه بو دهوله تداری.

لیستی سه رچاوه کان:

سه رچاوه ره سه نه کان به زمانی عه ره بی:

۱. ابن الأثیر، (د.ت)، الكامل في التاريخ، ت: ابو صيب الكرمي، بيت الأفكار، عمان.
۲. الأصفهانی، (۱۳۲۲) الفتح القسی فی الفتح المقدسی، المطبعة الخيرية، مصر.
۳. ابن تغری بردی، (۱۹۳۶) النجوم الزاهرة فی ملوک مصر و القاهرة، دار الکتب العلمیة، ج ۶، القاهرة.
۴. حنبلي، ابي الفلاح عبد الحي بن العيماد، (ت: ۱۰۸۹هـ) (۱۹۷۹) شذرات الذهب في أخبار من الذهب، دار المسيرة، بيروت.
۵. الدواداری، (۱۹۷۲) كنز الدرر و الجامع الغرر، ج ۷، القاهرة.
۶. الراوندي: محمد بن علي بن سليمان (ت: ۶۰۳هـ/ ۱۲۰۵م). (۲۰۰۵) راحة الصدور وآية السرور في تاريخ الدولة السلجوقية، ترجمة: إبراهيم أمين الشواربي، المجلس الأعلى للثقافة، الجزيرة.
۷. سبط بن الجوزي، (۲۰۱۳)، مرآة الزمان في تاريخ الأعيان، ط ۱، دار الرسالة العالمية، دمشق.
۸. ابن شداد، (۲۰۰۳)، النوادر السلطانية والمحاسن اليوسفية، بهاء الدين بن شداد، الطبعة الأولى، دار الأوائل، دمشق.
۹. ابو شامة، شهاب الدين عبدالرحمن بن إسماعيل بن ابراهيم المقدسي الدمشقي، (ت: ۶۶۵هـ / ۱۲۶۶م) (۱۹۹۷)، الروضتين في أخبار الدولتين النورية والصلاحية (۵۹۹-۶۶۵هـ)، تعليق: إبراهيم الزبيق، ط ۱، مؤسس الرسالة، بيروت.
۱۰. ابن العبري: ابو الفرج غريغوري بن هارون الملطي (ت: ۶۸۶هـ/ ۱۲۸۷م). (۱۹۸۶) تاريخ الزمان، ترجمة: الأب إسحاق أرملة، دار المشرق بيروت.
۱۱. قلقشندي، (۱۹۸۳)، صبح الأعشى في صناعة الإنشاء، منشورات وزارة الثقافة والأرشاد القومي، ج ۴، دمشق.

١٢. المقريري: تقي الدين ابي العباس احمد بن علي (ت: ٨٤٥هـ / ١٤٤١م) (١٩٥٦)، كتاب السلوك لمعرفة دول الملوك، تصحيح و وضع الحواشي: محمد مصطفى زيادة، الهيئة العامة لمكتبة الإسكندرية، ج١، مصر.

١٣. ابن واصل، جمال الدين محمد بن سالم (ت: ٦٩٧هـ / ١٢٩٧م) (١٩٥٣)، مفرج الكروب في أخبار بني أيوب، تحقيق: جمال الدين الشيال، دار الكتب والوثائق القومية، ج١، القاهرة.

سهرچاوه كان به زمانی عه ره بی .

١٤. أحمد كمال الدين حلمي، (١٩٧٥)، السلاجقة في التاريخ والحضارة، دار البحوث العلمية، الكويت

١٥. جعفر مرتضى العاملي، (د. ت) مختصر مفيد أسئلة وأجوبة في الدين والعقيدة، المكتبة الشاملة، ج٧

١٦. الحسيني، (٢٠١١)، النظام، استعراض في تأريخ السلاجقة، تحقيق: حسين أمين، دار المدي، بغداد.

١٧. سعيد عبد الفتاح عاشور، م (١٩٧٢)، مصر والشام في العصر الأيوبي والمماليك، دار النهضة، القاهرة.

١٨. سيمينوف، ل. أ (١٩٩٨)، سه لآحه ددين والمماليك في مصر، ت: حسن بيومي، المجلس الاعلى للثقافة، موسكو.

١٩. الشامي، احمد (١٩٨٥)، تاريخ العلاقات بين الشرق والغرب في العصور الوسطى، ط١، دار النهضة العربية، القاهرة.

٢٠. الشامي، احمد، (١٩٩١)، سه لآحه ددين والصلبييون تاريخ الدولة الايوبية، ط١، مكتبة النهضة العربية، القاهرة.

٢١. عبد المجيد بدوي، (١٩٨٨)، التاريخ السياسي والفكري للمذهب السني، ط٢، دار الوفاء للطباعة والنشر والتوزيع، المنصورة، مصر.

٢٢. علوي عبد القادر السقاف وآخرون، (١٤٣٣هـ)، موسوعة الفرق المنتسبة للإسلام، موقع الدرر السنية، ربيع الأول، ١٠ أجزاء.

٢٣. عبد العزيز الدور، (د:ت)، تغير التاريخ، مطبعة الإرشاد، بغداد.

٢٤. علي الصلاي، (٢٠٠٩)، سه لآحه ددين الأيوبي، دار ابن كثير، دمشق.

سهرچاوه كورديه كان .

٢٥. نائين دولابوتی، (٢٠٠٥)، خو کۆيله کردن، وه رگيراني: ريبوار سيوهيلي و مورد حه کيم، چاپخانه ي موکريان، هه ولير.
٢٦. ئين خه لدون، (٢٠١٦)، موقه ديمه ي ئين خه لدوون، و: سه عيد به شير، چاپه مه ني گه نج، سلیمانی.
٢٧. ئين ئه زه قي فارقي (م: ٥٧١/ك / ١٧٥ ز). (٢٠٠٧)، ميژووي ميفارقين و ئامه د، و: قادر محه مه د پشه ري و ئاكو بورهان، چاپخانه ي مناره، هه ولير.
٢٨. ئين ئه سير (م: ٦٣٠/ك / ٢٣٢ ز)، (ب:س) ته واوي ميژوو، و: زاهير محمد ره شيد، چاپخانه ي چوارچرا، سلیمانی.
٢٩. رامين جيهان به گلو، (٢٠٠٩)، ده سلات، و: ئازادي عه تا جه مال، چاپخانه ي هاوسه ران، هه ولير.
٣٠. رامين جيهان به گلو، (٢٠٠١)، مه كيا قلى و بيرى رينسانس، و: موسلح ئيروانى، چاپخانه ي وه زاره تي به روه رده، هه ولير.
٣١. زرار صديق توفيق، (٢٠٢٠)، كورد و كوردستان له رۆزگارى خيلافه تي ئيسلامى، خانه ي موکوريانى، هه ولير.
٣٢. شه ره ف خانى به دليسى (م: ١٠١١/ك / ١٦٠٣ ز). (٢٠٠٦)، شه ره فنا مه، و: ماموستا هه ژار، ده زگاي چاپي ئاراس، هه ولير.
٣٣. عبدالله العروي: (١٩٩٠)، ابن خه لدون وميكافيللي، ترجمه: احمد خليل احمد، دار الساقى، لندن.
٣٤. عبدالرحمن بن خه لدون (م: ٨٠٨/ك / ١٤٠٦ ز). (٢٠١٦)، موقه ديمه ي ئين خه لدون و: سعيد به شير، چاپه مه ني گه نج، سلیمانی.
٣٥. عه بدوللا ئوجه لان، (٢٠٠٩)، كيشه ي كورد، و: لوقمان عه بدوللا، چاپخانه ي گه نج، سلیمانی.
٣٦. عيرفان مسته فا، (٢٠١٨)، بووني نه ته وه ي كورد، چاپخانه ي حمدى، سلیمانی.
٣٧. على وه ردی، (٢٠١٥)، لوژيكي ئين خه لدون، و: مه شخه ل كه ولوئسى، چاپخانه ي گه نج، سلیمانی.
٣٨. كه يوان ئازاد نه نوهر، (٢٠٠٦)، چه رده يه ك له ميژووي كورد، چاپخانه ي چوارچرا، سلیمانی.
٣٩. كاروان سلمان، (٢٠١٨)، مرؤف و ژيان، ب چ، هه ولير.
٤٠. محسين محمد حسين، (٢٠١٤)، سوپاي ئه يويبيان له سه رده مي سه لاهه دديندا، نوسينگه ي ته فسير، هه ولير.
٤١. محه مه د فه ريق حه سه ن، (٢٠٠٨)، مينته ليتي خيل، ده زگاي چاپي ئاراس، هه ولير.
٤٢. نيكولا مه كيا فيللي (م: ٩٣٣/ك / ١٥٢٧ ز)، (٢٠١٩)، مير، وه گيراني: به ختيار ئه حمه د سالح، چاپخانه ي گه نج، سلیمانی.
٤٣. ويل ديوران، (٢٠٠٧)، ميژووي شارستانيتي، ده زگاي چاپ و په خشى سه رده م، هه ولير.

سهرچاوه كان به زمانى ئينگليزى.

44. stanly Lane -Poole(1901), History of Egept, London, p194.

نامهى ماستهرو توثيرينهوه.

٤٥.سباق، ناديه، ا(٢٠٢٢)لعلاقات الخارجية الأيوبية مع الدول المجاورة عهد صلاح الدين الأيوبي، جامعة ٨ماى ١٩٤٥قالمه، رساله ماجستير، كلية العلوم الإسلامية، الجزائر،
٤٦.طاعة، امجد حافظ حسين (٢٠١٢)، العلاقات السياسية والعسكرية بين الفاطميين والصليبيين في مصر وبلاد الشام (٤٩١-٥٧٠هـ / ١٠٩٨-١١٧٣م)، رساله ماجستير، كلية الاداب، الجامعة الاسلاميه.

Serchacan list:

He used to talk about it in his time:

1. Ibn al-Atheer, (d.), Al-Kamil fi al-Tarikh, published by: Abu Saib al-Karmi, Bayt al-Afkar, Amman.
2. Al-Isfahani, (1322) Al-Fath Al-Qasi qi Al-Fath Al-Maqdisi, Al-Khairyah Press, Egypt.
3. Ibn Taghri Bardi, (1936) The Bright Stars in the Kings of Egypt and Cairo, Dar Al-Kutub Al-Ilmiyya, vol. 6, Cairo.
4. Hanbali, Abu Al-Falah Abdul Hayy bin Al-Aymad, (d. 1089 AH) (1979) Gold Nuggets in News of Gold, Dar Al-Masirah, Beirut.
5. Al-Dawadari, (1972) Kanz Al-Durar wal-Jami' Al-Gharar, vol. 7, Cairo.
6. Al-Rawandi: Muhammad ibn Ali ibn Sulayman (d. 603 AH/1205 CE). (2005) Rahat al-Sudur wa Ayat al-Surur fi Tarikh al-Dawla al-Saljuqiyya (Comfort of Hearts and Sign of Joy in the History of the Seljuk State), translated by Ibrahim Amin al-Shawarbi, Supreme Council of Culture, Al-Jazira.
7. Sibte ibn al-Jawzi, (2013) Mir'at al-Zaman fi Tarikh al-A'yan (Mirror of Time in the History of Notables), 1st ed., Dar al-Risalah al-Alamiyya, Damascus.

8. Ibn Shaddad, (2003) Al-Nawadir al-Sultaniyya wa al-Mahasin al-Yusufiyya (The Sultanic Anecdotes and the Yusufi Virtues), Baha' al-Din ibn Shaddad, 1st ed., Dar al-Awa'il, Damascus.
  9. Abu Shama, Shihab al-Din Abd al-Rahman ibn Ismail ibn Ibrahim al-Maqdisi al-Dimashqi, (d. 665 AH/1266 CE) (1997) Al-Rawdatayn fi Akhbar al-Dawlatayn al-Nuriyya wa al-Salahiyya (599-665 AH), commentary by Ibrahim al-Zaybaq, 1st ed., Mu'assis al-Risalah, Beirut.
  - 4- Ibn al-Ibri: Abu al-Faraj Gregory ibn Harun al-Malati (d. 686 AH/1287 CE). (1986) Tarikh al-Zaman (History of Time), translated by Father Isaac Armaleh, Dar al-Mashriq, Beirut.
  10. Qalqashandi (1983), Subh al-A'sha fi Sina'at al-Insha' (The Dawn of the Night-Blind in the Art of Composition), Publications of the Ministry of Culture and National Guidance, vol. 4, Damascus.
  11. Al-Maqrizi: Taqi al-Din Abu al-Abbas Ahmad ibn Ali (d. 845 AH/1441 CE) (1956), Kitab al-Suluk li-Ma'rifat Duwal al-Muluk (The Book of Conduct for the Knowledge of the Dynasties of Kings), edited and annotated by Muhammad Mustafa Ziyada, General Authority of the Library of Alexandria, vol. 1, Egypt.
  12. Ibn Wasil, Jamal al-Din Muhammad ibn Salim (d. 697 AH/1297 CE) (1953), Mufarrij al-Kurub fi Akhbar Bani Ayyub (Relief from Distress in the History of the Ayyubids), edited by Jamal al-Din al-Shayyal, National Library and Archives, vol. 1, Cairo.
- Saharchawakan bezmani ahrabi.
13. Ahmad Kamal al-Din Hilmi, (1975), The Seljuks in History and Civilization, Dar al-Buhuth al-Ilmiyah, Kuwait.
  14. Ja'far Murtada al-'Amili, (n.d.), A Concise and Useful Collection of Questions and Answers on Religion and Belief, Al-Maktabah al-Shamila, Vol. 7.
  15. Al-Husseini, (2011), Al-Nizam: A Review of the History of the Seljuks, edited by Hussein Amin, Dar al-Madi, Baghdad.
  16. Sa'id Abd al-Fattah Ashour, M. (1972), Egypt and the Levant in the Ayyubid and Mamluk Eras, Dar al-Nahda, Cairo.
  17. Semenova, L. A. (1998), Selahattin and the Mamluks in Egypt, translated by Hassan Bayumi, Supreme Council of Culture, Moscow.
  18. Al-Shami, Ahmad (1985), A History of Relations Between East and West in the Middle Ages, 1st ed., Dar Al-Nahda Al-Arabiya, Cairo.

19. Al-Shami, Ahmad (1991), *Saladin and the Crusaders: A History of the Ayyubid State*, 1st ed., Maktabat Al-Nahda Al-Arabiya, Cairo.
20. Abd Al-Majid Badawi (1988), *The Political and Intellectual History of the Sunni School of Thought*, 2nd ed., Dar Al-Wafa for Printing, Publishing and Distribution, Mansoura, Egypt.
21. Alawi Abd Al-Qadir Al-Saqqaf et al. (1433 AH), *Encyclopedia of Sects Affiliated with Islam*, Al-Durar Al-Sunniyya Website, Rabi' Al-Awwal, 10 volumes.
22. Abd Al-Aziz Al-Dur (n.d.), *The Changing of History*, Al-Irshad Press, Baghdad.
23. Ali Al-Sallabi (2009), *Saladin Al-Ayyubi*, Dar Ibn Kathir, Damascus. Kurdish evening.
24. Aitin Doulaboti, (2005), "Khaykil Kurdun" (2005), and: Rebwar Seuheili and Morad Hakkim, Chakhaneh Mukrian, Haholer.
25. Eiben Khaldoun, (2016), documented by Eiben Khaldoun, and: Saeed Bahshir, Chaphamni Ghanj, Soleimani.
26. Ibn Ezraqi Fariqi (AD: 571 AH/1175 AH). (2007.)
27. Eben-Esir (AD: 630 AH/1232 AH), (b:s) Tawawi Mizou, and: Zahir Muhammad Chapkhaneh Chuvarchara, Suleiman.
28. Ramin Jehan Bahjalou, (2009), *Run overs*, and: Ezadi Atta Jahmal, Chapkhanahi Hawasharan, Hawler.
29. Amin Jehanbeglou, (2001), *Machiavelli and Perry Ennis*, and: Irani's book, Chakhaneh and Zayzariyah Peter, Heyler.
30. Zarar Siddiq Taffiq, (2020), *Kurds and Kurdistan have a different Islamic outlook*, Mukuriani betrayed him, Hauler.
31. Sherif Khani Bidlisi (AD: 1011 AH/1603 AH). (2006.)
32. Abdullah Al-Arawi: (1990), *Ibn Khaldun and Machiavelli*, translated by: Ahmed Khalil Ahmed, Dar Al-Saqi, London.
33. Abdul Rahman bin Khaldun (m: 808 AH / 1406 AH). (2016), *Moqaddima Ibn Khaldun* and: Saeed Bashir, Chapman Ganj, Soleimani.
34. Abdollah Ejahlan, (2009), *Kisheh Kord*, and: Luqman Abdollah, Chapkhana Ghang, Soleimani.
35. Irfan Mustafa, (2018), *Boni Nehteh Kord*, Chapkhana Hamdi, Soleimani.
36. Ali Vardi, (2015), *for the sake of Eybin Khaldun*, and: Meshakh Koljisi, Chap Khan, Soleimani.
37. Kehvan Ezad E Noir, (2006), "How can you do that?", Chapkhana, Chavarchra, Soleimani.
38. Karwan Salman, (2018), *Mariv and Jian*, B.C., H.H.

39. Mohsin Mohamed Hossain, (2014), Sopayan E-Yayoubian Lahsardhmi Solahdinda, Nosingeh Tafsir, Hawler.
40. Mohamed in Hussein's team, (2008), Maintenance of Excellence, Department of Agriculture, Aras, Höller.
41. Nicholas Machiavelli (AD: 933 AH/1527 AH), (2019), Mir, and Ayani: Bakhtiyar E Hamad Sah, Chakhani. Ging, Soleimani.
42. Today, (2007), May God protect you, the people of the world and the best of their lives, Höller.

Saharcha was in English time.

43. Stanly Lane -Poole (1901), History of Egypt, London, p194. Name of the username.
44. Sabbaq, Nadia, A (2022) Ayyubid foreign relations with neighboring countries during the era of Saladin Al-Ayyubi, University of May 8, 1945, Guelma, Master's thesis, College of Islamic Sciences, Algeria.,
45. Ta'a, Amjad Hafez Hussein (2012), Political and Military Relations between the Fatimids and the Crusaders in Egypt and the Levant (491-570 AH/ 1098-1173 AD), Master's Thesis, Faculty of Arts, Islamic University.

